

els bancs que envolten la bassa central es rentaven, ja desinfectats i mig nets a casa dins dels cossis, en haver-los abocat aigua durant un cert temps entre capes de cendra que actuava com llegiu. Les robes dels malalts, seguint un codi de conducta mai escrit però de totes les dones sabut i indefectiblement respectat, sempre eren rentades a la part més jussana de la bassa. Com podreu comprendre, els rentadors són testimonis d'aquells fastigosos treballs realitzats per les dones, van estar a més lloc d'aplec solidari i, de vegades, també dramàtic. I, darrerament, eixa mateixa aigua es convertia en fertilitzant reg per els hortets on poder conrear hortalisses en un medi envoltat pel secà, -com una mena d'oasi-, per caiguda natural i constant, sense necessitar la sènia, i amb proximitat al poble. Així doncs, sense que cap gota es balafiés, després d'usada, de bell nou era vessada als aqüífers en harmònica reposició. És per això que l'aigua sempre havia de mantenir-se neta, tot reprovant-s'hi socialment les pràctiques contaminants. Aquest missatge formava part de la memòria viva del poble que la transmetia entre generacions.

La presència de l'aigua i el poblament és un binomi inseparable al Maestrat i el nostre poble de Les Coves no és pas una excepció. Les fonts han estat objecte

de ressenyes de viatjants il·lustres que ens visitaren en temps passats: Viciàna en 1563, Cavanilles en 1796, Madoz en 1845, Mundina en 1873 i Sarthou en 1910, etc... tots ells es referiren en concret a la font de la Vila, però a ningú els va cridar tant l'atenció eixa altra font -potser perquè aleshores hi era un poc allunyada- tan identificada amb el sentiment covarxi: la font de Company.

En la present ocasió anem a ocupar-nos d'un aspecte històric d'aquesta darrera font. Es tracta de la commemoració del cinc-cents aniversari de

la denominació de Font d'en Company o Font de Company, que tant se val, de la seua denominació documentada. De qui pren nom, tot mantenint-se el topònim fins als nostres dies.

Altracosa és parlar de l'antiguitat de la font, del seu origen, que potser ben bé ultrapassa els dos mil anys

d'existència. Gairebé pot afermar-se sense temor a errar que les fonts són més antigues que la pròpia vila i, a més, van possibilitar molt l'assentament del nucli humà. Només cal observar la traça que descriu el que ara coneixem com la carretera -raval de València-carrer Boix Moliner-Castelló-, que era el vell camí reial i més enllà en el temps la via augusta -el camí o senda dels romans, com es diu en alguns pobles-, composta sobre una altra preexistent, més vella encara, que era l'anomenada via heràclia. Eixa forta revolta als tres Cantons per davallar a la font i la que descriu en vorejar el tossal de l'antiga vila i així adreçar-se cap a la font de la vila, demostra que les fonts obliguen la traça del camí i així, camí, fonts i tossalet determinaren l'emplaçament de la primitiva vila. Les fonts doncs són el fonament del paratge.

La font de Company va estar en el passat un lloc senyer puix allí hi eren les forques de la Comanda, símbol del poder de justícia de la senyoria, i allí és on va tenir lloc un dels actes protocol·laris de la pressa de possessió reial de la vila, practicada en 8 de març de 1593, després de la mort de Pere-Lluís Galcerà de Borja, darrer mestre de Montesa. Paga la pena de rellegir el passatge -pàgines 144 a 148-, que narra l'il·lustre investigador E. Díaz Manteca, autor de l'assaig Les Coves de Vinromà. Una vila del Maestrat històric, publicat per la Diputació de Castelló en 2002. Allí expressa que eixe any és el de més antiga notícia que ell ha trobat sobre aquest topònim, encara avui viu. Bé, doncs, recents investigacions han permès modificar la fita cronològica i fer-la repujar encara uns quants anys més.

Ara per ara, l'esmentada font d'en Company apareix per primera vegada documentada als protocols de